

Informationsbrus försvårar granskning av korrupktion

Dagens Nyheter den 1 mars 2024

Korruptionen i Sverige fortsätter att öka. Enligt nya siffror från Transparency International har trenden pågått sedan 2015. Sverige ligger bra till jämfört med övriga världen men tappar jämfört med exempelvis Danmark, Finland och Norge.

Det är svårt att mäta korrupktion. Transparency Internationals mått bygger på bedömningar gjorda av näringsidkare och experter inom de länder som bedöms. För Sveriges del är det inte bara deras värdering som indikerar en oroväckande trend.

Två andra mått, som ofta används inom forskningen, är Världsbankens "Worldwide governance indicators" och ett mått på rättssystemets integritet från det amerikanska Fraser Institute i deras beräkning av ekonomisk frihet. Tyvärr säger alla att Sverige befinner sig i en problematisk trend.

Ska vi vara oroliga? Absolut. Måtten är varningslampor som indikerar att Sverige har problem med de mest fundamentala institutionerna för statlig maktutövning: polisens möjligheter att upprätthålla lag och ordning, och en effektiv och opartisk statsförvaltning där makt inte missbrukas för egen vinning. När dessa institutioner inte fungerar blir marknadsekonomin till en roffarekonomi och välfärdsstaten kan inte göra sitt jobb.

Ska vi vara förvånade? Kanske inte. 2013 gav jag och tre forskarkollegor ut en ESO-rapport som försökte aktualisera korrupsionsproblem i svenska kommuner. Vi lyckades inte fullt ut, kanske för att Sverige då inte var mottagligt för den typen av självkritik. Diskussionen om välfärdsbrott och organiserad brottslighet som infiltrerar samhällsfunktioner låg ännu flera år i framtiden.

Ändå kunde vi i rapporten peka på oroväckande tendenser. Jämfört med övriga Norden var svenskar runt 2010 mer benägna att tro att det förekommer korrupktion i politik och offentlig sektor. Varannan svensk hade uppfattningen att maktmissbruk är vanligt bland kommuners politiker och tjänstemän.

Det är oroväckande av åtminstone två skäl. För det första tyder det på en utbredd bristande tilltro till det politiska systemet. För det andra är ett beteende som man tror är vanligt hos andra lättare att rättfärdiga för sig själv.

Från forskningen vet vi en hel del om riskzoner när det gäller korrupktion och oegentligheter. Ett omdiskuterat problem är risker förknippade med så kallade svängdörrar mellan politik och näringsliv, särskilt när det gäller konsultfirmor som arbetar med politisk påverkan. När personer rör sig ledigt mellan anställningar och uppdrag i dessa sfärer kan det misstänkas att en tjänsteman eller politiker påverkas av möjligheten att i framtiden göra karriär i något av de företag som makt-utövningen berör.

Problemen kan minimeras både genom informella normer kring lämpliga karriärvägar och formella regler kring karantänperioder. Den svenska diskussionen kring fenomenet är begränsad, trots att det ofta händer att politiker och tjänstemän avslutar sin karriär med att jobba som politiska konsulter.

Ett annat tema inom forskningen rör effekten av offentlig sektors organisation på graden av korruptionsproblem. Flera studier pekar på att när organisationen är mer komplex blir den svårare att granska och får en mer oklar ansvarsfördelning, vilket tycks öka korruptionen.

Forskning på svenska kommuner visar exempelvis att korruptionen uppfattas vara högre där det finns fler politiker och fler kommunala bolag. Det senare sambandet är särskilt oroväckande, eftersom antalet sådana bolag har ökat mer eller mindre oavbrutet sedan den stora kommun-sammanslagningen på 1970-talet.

Nu är medvetenheten om Sveriges korruptionsproblem större än den var 2013. Till exempel finns nu löpande nationella handlingsplaner mot korruption. Det är bra, men situationen kräver både mer och annat än vad som gjorts hittills.

Det finns en beklaglig tendens att försöka motverka korruption och oegentligheter genom detaljregler och ökade dokumentationskrav. Metoden har flera problem. När den administrativa bördan ökar till en nivå där den uppfattas som orimlig, riskerar det att bli mer accepterat att runda reglerna.

Mer information och dokumentation betyder inte heller nödvändigtvis att offentlig verksamhet blir lättare att granska. Tvärtom kan den stora mängden information kring offentlig sektor skapa ett brus som försvårar granskning av väsentligheter och gör oegentligheter svårare att upptäcka.

Svenska kommuners webbsidor är i dag fulla av information om allt möjligt, men sökbarheten är låg och utformningen för snarast tankarna till företag som marknadsför sig.

Den tekniska utvecklingen och den omdiskuterade ökningen av antalet kommunikatörer i offentlig sektor borde kunna användas bättre. Journalister och medborgare som vill följa hur kommunens pengar används eller ta reda på vem som har fattat ett visst beslut och på vilka grunder, måste lätt kunna hitta relevant information. Tyvärr tycks utvecklingen gå åt fel håll.

Ökningen av antalet kommunala bolag och privata utförare inom välfärden har bidragit till att det har blivit svårare att granska hur skattemedel används. Lagar som GDPR och tillgänglighetslagstiftning spelar också roll. Kommuner och myndigheter som är oroliga för att bryta mot dessa har incitament att avstå från att göra vissa handlingar digitalt tillgängliga.

Utmaningen för Sveriges del är att skapa en rollfördelning inom den offentliga sektorn där olika delar granskar varandra. Samtidigt måste det råda en transparens gentemot medborgare och journalister som gör det lätt att följa resursanvändningen hela vägen från beslut till faktura. Det farligaste vi kan göra är att under-skatta risken för korruption.

Andreas Bergh